

“Planta y vista de la fuente de la plaza del Ángel de la villa de Igualada...” 1831-1832. Biblioteca Catalunya, Litog. de J. E. Monfort, XVI 5aRE. 22.034. Foto: R. Marco

PLANTA Y VISTA

De la Fuente construida en la Plaza del Ángel de la villa de Igualada en los años de 1831 y 1832 en ejecución de una Real Cédula de S. M. el Rey y Presidente de la Junta general encargada de las Obras el Sr. Don Joaquín Vela de Arce y Director de las mismas D. Francisco Vellés e Archibispo de Arce de la R. de S. Fernando por la Arquitectura

ELS MONFORT DE CALAF.

UNA NISSAGA DE NEGOCIANTS I GRAVADORS (SEGLES XVIII-XIX)

ASSUMPTA MUSET I PONS

INTRODUCCIÓ

A principis del segle XVIII, Calaf era una vila pròspera i dinàmica, amb un important potencial econòmic i humà, que va facilitar l'aparició de nombroses iniciatives industrials i comercials i d'importants estirps de negociants.¹ En aquest sentit són molt conegudes les activitats de l'anomenada Companyia d'Aragó, integrada, entre d'altres, per homes de renom com els Cortadelles i els Figuerola. Aquesta empresa, una de les més destacades de la seva època, va monopolitzar bona part de la producció agropecuària del regne d'Aragó. També va intervenir en negocis relacionats amb el transport terrestre i marítim, la manufactura llanera, la producció d'aiguardent i el comerç colonial, entre d'altres. L'aportació calafina, però, no restà en absolut constreta a aquesta societat ni a aquests cognoms. Molts altres convilatans seus van emprendre iniciatives similars. Aquest és el cas dels Gosser i dels Caselles, contrincants dels Cortadelles i dels Figuerola en el mercat aragonès; el de Ramon Nadal i Guàrdia, proveïdor habitual de la cort i propietari d'una botiga de teixits catalans situada prop de la madrilenya *Puerta del Sol*;

i també dels Monfort: l'objectiu d'aquest article i uns dels principals innovadors del sector del gravat a Catalunya i a Espanya.

ELS ORÍGENS: CALAF

Els Monfort formaven una estirp molt arrelada a nivell local. Els seus membres apareixen exercint oficis molt diversos, que van des de la manufactura fins a la tragineria i la venda ambulat.

La branca que a nosaltres ens interessa, però, és la que descendeix de Josep Monfort i Xauradó, sastre d'ofici, amb domicili al carrer de Sant Jaume de Calaf, i de la seva esposa, Teresa Miquel i Folch, membre d'una important nissaga de comerciants locals.

Josep i Teresa foren, com a mínim, pares de dos fills: Josep, que s'instal·là a Manresa, on exercí l'ofici de sastre i on, l'any 1776, es casà amb la filla de Josep Almasquer, un fabricant de vels local; i Miquel, el primer d'una curta, però interessant, dinastia d'homes de negocis.

L'APRENTATGE MERCANTIL: CADIS

De fet, van ser els Miquel els qui van aplanar el camí i van aportar el suport necessari perquè Miquel Monfort i Miquel s'iniciés en el món del comerç. I ho va fer seguint els mecanismes propis de l'època: va entrar d'aprenent en la casa de

---

1. Aquest article és un resum de la comunicació "La família Monfort: burgesia i propietat de la terra a la Catalunya del liberalisme", presentada al *VIII Congrés d'Història de Barcelona. La ciutat i les revolucions, 1808-1868*, celebrat a Barcelona del 10 al 13 de novembre del 2003. El gravat de la font de Neptú que il·lustra aquest article és inèdit.

comerç que el seu oncle matern, Antoni Miquel i Folch, un carregador de la carrera d'Índies, tenia a Cadis, que aleshores era un important enclavament comercial. Aquí, en aquesta ciutat andalusa, el nostre home hi va viure com a mínim des de 1777: el mateix any, en què es va inscriure en la matrícula de comerciants d'aquesta localitat. Les seves activitats van estar estretament lligades al tràfic colonial, en general, i a les assegurances marítimes, en particular. En diverses ocasions actuà, juntament amb el seu oncle, en representació de conegudes firmes barcelonines, entre les quals cal fer esment de la de Pau Miarons, un emprenedor home de negocis nascut a Sant Hipòlit de Voltregà i resident a la capital catalana, i la de Guillermo Timmermans, a qui hom atribueix un origen flamenc.

Els vincles familiars i comercials que unien els dos negociants calafins es van reforçar encara més arran del casament, l'any 1784, entre Miquel Monfort i Miquel i la seva cosina Antònia Miquel i Anglada. La núvia era filla de Josep Miquel i Folch, germà de la mare del seu flamant marit, i neboda al mateix temps de l'esmentat Antoni Miquel i Folch. La jove parella va necessitar una dispensa papal per poder superar els inconvenients derivats de l'existència d'uns lligams consanguinis tan directes i evidents. L'esmentat document els fou concedit el 28 de maig de 1784. Dos mesos més tard tenia lloc la cerimònia eclesiàstica. L'acte es va fer sense la presència del nuvi, que es trobava a Barcelona, *"en disposició de emprendre viatge a la província de Buenos Aires"*. Miquel Monfort va ser substituït per dos conciudadans seus: Marian Vidal i Miquel Comas, apotecari i argenter de Calaf, respectivament. L'esposa va continuar residint en la seva vila natal, tal com era habitual entre els membres de la diàspora catalana del XVIII. Aquí van néixer, també, els seus vuit fills: quatre nois (Ramon, Antoni, Josep Eusebi i Francesc) i quatre noies (Antònia, Teresa, Miquela i Maria).

Aquesta operació matrimonial va evitar la dissolució de la companyia familiar i la concentració de tot el poder en mans de Miquel Monfort i Miquel.

EL RETORN A CATALUNYA: L'APOSTA PER LA LITOGRAFIA I EL GRAVAT

Miquel Monfort i Miquel va haver d'abandonar la badia andalusa a principis del segle XIX, com a conseqüència de la greu crisi que afectava el comerç colonial i de la posterior invasió francesa. La seva nova destinació va ser Barcelona, on els Miquel i Monfort devien tenir alguna sucursal en funcionament. En tot cas, l'any 1808 tota la família, inclosa l'esposa, residien ja en la capital catalana. Això no va significar, en absolut, la ruptura dels vincles amb la seva vila natal. Així, l'agost de 1810, el patriarca del clan Monfort, Miquel Monfort i Miquel, va subscriure una societat amb els germans Creus, dos negociants de Calaf. Ambdues parts es van comprometre a fer sengles aportacions de 1020 lliures catalanes, que havien de ser invertides per aquests últims en la compra i venda de *"frutos y producciones... de esta provincia"*. La companyia va ser liquidada, a petició de la vídua i l'hereu de Miquel Monfort, el 1822. Un any més tard, el 1823, figuren entre els aspirants a comprar la quadra de l'Albareda, dins del terme dels Prats de Rei: una de les granges confiscades al monestir de Montserrat en compliment dels decrets de desamortització. Per aquestes mateixes dates, també es va fer amb la propietat d'una altra finca arrabassada a l'esmentat cenobi benedictí: el mas Rubió d'Esparreguera, i amb la de diverses peces de terra a Collbató, en una de les quals es feren bastir una residència d'estiueig.

Abans, el 1814, Miquel Monfort i Miquel, juntament amb el seu fill Antoni Monfort i Miquel de 24 anys, ja havien sol·licitat el seu ingrés en la Matrícula de Comerciants. La inscripció es va fer efectiva aquell mateix any i pocs mesos més tard Miquel Monfort ja figurava entre els candidats a ocupar el càrrec que Francesc Puget i Clariana havia deixat vacant a la Reial Junta de Comerç. Finalment, l'11 de desembre de 1815, va aconseguir el lloc de vocal tercer en substitució de Pau Puiguriquer. En aquest fulminant ascens hi devia

influir, i molt, l'enllaç entre el seu hereu (Antoni Monfort i Miquel) i la jove Maria Gràcia Maresch, filla d'un comerciant de la capital catalana. Aquesta unió, que havia tingut lloc només tres anys abans, devia facilitar la seva integració dins dels cercles burgesos de la capital i els devia catapultar cap als llocs de més responsabilitat i poder.

Miquel Monfort i Miquel va fer testament aquest mateix any de 1815 a favor del seu fill Antoni, mentre que la seva esposa (Antònia Miquel) va ser nomenada senyora "*majora, poderosa i usufructuària*" amb tots els privilegis que això comportava. En aquest mateix registre notarial es fa referència explícita a les pèrdues que havia patit el llegat del seu oncle matern, Antoni Miquel i Folch.

Segons aquest document, els esmentats béns s'havien vist afectats "*per las desgràcias del temps, no solament ab la ocupació dels efectes feta pels enemichs (francesos)..., sino també per las crescudas contribucions que hagué de soportar, gastos de mantener la casa de Barcelona..., per salvar lo que se ha conservat y, finalment, per vârios efectes perduts ab lo motiu de la guerra*" de la Independència. Unes pèrdues que, segons els seus càlculs, pujaven a l'elevada quantitat de 60.000 lliures catalanes.

Malgrat aquestes adversitats, els Monfort no es van arronsar i molt aviat es van obrir pas en una nova activitat, ara de caràcter artesà, amb la inauguració d'un taller de gravats. Antoni Miquel i Monfort va ser un dels introductors a Catalunya, i també a Espanya, de les modernes tècniques litogràfiques, desenvolupades a França a la fi del segle XVIII per Aloys Senefelder. Aquest nou sistema d'impressió es basava en el fenomen físicoquímic que provoca la barreja d'aigua amb diverses substàncies grasses aplicades damunt d'una pedra o planxa metàl·lica.

És cert que la paternitat de la litografia catalana cal atribuir-la a Carles Gimbernat, deixeble del gran Senefelder, i a Joan March, alumne de l'Escola Gratuïta de Dibuix de Barcelona. Però ells només en van ser els iniciadors. Les seves

petjades van ser seguides molt aviat per altres innovadors artesans, entre els quals figuren l'editor del *Diario de Barcelona*, Antoni Brusi, i un dels nostres protagonistes: Antoni Monfort i Miquel. Ambdós van mantenir una dura i agra lluita entre 1824 i 1825.²

En l'origen d'aquesta disputa hi ha el privilegi que el govern constitucional havia concedit a Antoni Brusi per exercir en exclusiva, per un període de cinc anys i "*para todos los dominios de España*", l'ofici de litògraf. Tal reconeixement li va ser atorgat com a recompensa pels esforços invertits en la implantació i desenvolupament d'aquest modern sistema d'estampació dins dels dominis de la Monarquia. Brusi havia signat un conveni amb l'empresa francesa Engelman, la qual s'havia compromès a cedir-li una premsa de pedra, basada en el "*nuevo proceder del lavis litográfico*". L'editor del *Diario de Barcelona*, el taller del qual funcionava des del 1820, també s'adjudicava altres mèrits, com el descobriment a Catalunya d'unes pedreres molt vàlides per a la seva aplicació a les arts gràfiques, la introducció de personal tècnic i la divulgació d'aquests coneixements. El privilegi, però, va ser anul·lat per Ferran VII el 1823.

Aquesta nova situació va ser hàbilment aprofitada per Antoni Monfort per incrementar el seu protagonisme dins del sector. El seu interès per la litografia es remuntava, segons deia ell mateix, als anys 1815 i 1816, quan va començar a adquirir els coneixements teòrics i pràctics necessaris, gràcies als llibres especialitzats que es feia comprar a França. També havia fet diverses proves litogràfiques, com les del que havia de ser el primer "*plano de Barcelona y sus cercanías*". En aquest mapa urbà, publicat l'any 1818 i dedicat "*al Exmo. Sr. D. Francisco Javier de Castaños, Capitán General de Cataluña*", hi apareixen tots els quaters i barris de la ciutat, amb els noms dels

2. Rosa M^a. Subirana i Rebull, *Els orígens de la litografia a Catalunya, 1815-1825*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1991.

seus carrers i places escrits en la *“lengua propia del pahís”*. També s'especifica la situació dels principals edificis religiosos (esglésies, capelles i convents), militars (baluards), culturals (establiments científics i biblioteques) i públics (hospitals, fonts, etc.), així com el traçat dels camins i un esquema de l'entorn de la ciutat.

Aquests assajos, però, s'havien hagut d'interrompre arran del ja esmentat privilegi d'exclusivitat aconseguit per Brusi, per bé que els va tornar a reprendre de nou després de la seva derogació. També va *“procurarse, del extranjero, un surtido de piedras, tinta, lápiz y demás útiles necesarios”*, així com una premsa importada de Baviera. En poc temps, doncs, el seu taller va estar llest per començar a produir. Els resultats no es van fer esperar. Uns mesos més tard, presentava els primers treballs davant la Junta de Comerç de Barcelona. Es tractava, en concret, de *“dos pequeños ensayos que consisten en una colección de música, la primera de su especie que se ha impreso litográficamente en la presente ciudad y quizás en el Reyno por un español...; y el otro un dibujo ejecutado con el lápiz... para una colección de trajes de paisanos catalanes”*, que havien estat elaborats amb la mateixa tècnica que utilitzava l'editor del *Diario de Barcelona*. L'autor en destacava, molt especialment, la *“limpieza del estampado y (el) negro de la tinta, cualidades las más necesarias y difíciles de obtener en el arte litográfico”*.

La pèrdua del privilegi i els avanços de Monfort van aixecar les queixes de la vídua Brusi, la qual el juliol de 1824 va presentar una demanda sol·licitant el restabliment de la primitiva concessió en reconeixement dels recursos materials i humans que el seu difunt marit havia esmerçat en aquest projecte. El seu contrincant va reaccionar airadament, tot reclamant la fi dels privilegis i la llibertat de treball i assegurant que en cas contrari es frustrarien altres iniciatives destinades a millorar el sector de la impressió a Espanya.

La Reial Junta de Foment va prendre cartes en l'assumpte. Va reclamar la documentació

pertinent, va atendre les sol·licituds i els recursos presentats i va escoltar les valoracions que li van fer arribar els tècnics de la Junta de Comerç de Barcelona, que havien realitzat sengles visites a ambdós establiments. Aquesta institució, i també la seva superiora (la Reial Junta de Foment), eren favorables a la petició d'Eulàlia Brusi i creien que calia restituir-li l'esmentada prerrogativa *“por el tiempo que le falta para completar los cinco años”*. El ministeri d'Hisenda, però, no va fer cas d'aquestes recomanacions i, finalment, li denegà *“el privilegio que pide (y) la revitalización de la patente que expidió el gobierno revolucionario”* i va reconèixer a l'altra part la llibertat total *“para dedicarse a la litografía”*.

Antoni Monfort va continuar investigant i ampliant els seus coneixements. Ben aviat, va tornar a sorprendre amb la presentació d'una nova màquina *“para gravar sobre cobre, desconocida en este pahís, y muy poco común aún en Francia, pero utilísima por la incalculable ventaja de executar perfectamente con ello lo más primoroso y difícil del arte”*.

L'agost de 1825 va presentar-ne un disseny, que ell mateix havia traduït del francès, a la Comissió de Foment del Regne. Aquest nou projecte va entusiasmar un dels seus membres: Josep Coromines, director de l'Escola de Gravats, el qual es va mostrar molt favorable a la seva introducció a Espanya per les *“grandes ventajas (que proporcionaba)... en las operaciones primarias de los campos en talla dulce, gravar cielos y otras cosas a la punta seca, como también al aguafuerte, y por la suma exactitud que presenta en la construcción de las líneas..., cual ejecución precisa no puede practicarse por el pulso de la mano sin una grande detención de tiempo”*.

Aquests esforços no van ser pas en va i, tant ell com el seu germà i col·laborador Josep Eusebi, es van guanyar una merescuda reputació dins el món de les publicacions catalanes i espanyoles. Una bona prova d'això són els *“globos celestes (y) terráqueos... (que publicó) en lengua castellana, con*

tanta pulcritud y hermosura como los de París y Londres; (y) de ellos se serv(ian)....la Biblioteca Real de Madrid y otros muchos establecimientos literarios y de enseñanza". Aquests globus, dels quals hom alabava la gran exactitud, van ser guardonats per la Junta de Comerç de Barcelona.

La producció dels Monfort, però, va ser molt més àmplia. Del seu obrador de la casa Padellàs (actual seu del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, aleshores al carrer de Mercaders), primer, i del de la riera de Sant Joan, més tard, en van sortir gravats de caràcter artístic, com la reproducció de la font de Neptú de la plaça de l'Àngel (avui del Rei) d'Igualada, o el túmul confeccionat per encàrrec de la congregació de la Verge de l'Esperança en honor de Ferran VII. També van elaborar documents per a usos empresarials, com les capçaleres dels papers de la Junta de Comerç de Tarragona; oficials, didàctics, divulgatius, etc.

Aquesta activitat, però, no va tenir continuïtat. El taller va tancar les portes a la mort de Josep Eusebi, germà i successor d'Antoni. Els seus descendents, plenament integrats en la burgesia catalana de l'època, adoptaren un estil de vida propi dels hisendats, que era el qualificatiu que ells mateixos s'atribuïen. Aquest nou status es va veure reforçat pel matrimoni entre la filla i hereva d'Antoni Monfort (Dolors Monfort i Maresch) i Rafael Milans del Bosch, membre molt probablement de la família de militars d'aquest mateix nom i propietari, segons sembla, de diverses finques al Maresme. El primogènit de Josep Eusebi, Enric Monfort i Arxer, convertit en patriarca indiscutible de l'estirp gràcies al casament amb la seva cosina Encarnació Milans del Bosch i Monfort, néta i hereva del vell Monfort, va donar un nou rumb a la família. Enric havia estudiat la carrera de Dret, tot seguint els passos d'un altre oncle patern (Francesc Monfort i Miquel), i va arribar a ocupar destacats càrrecs a les audiències de Saragossa i Granada, respectivament. Des d'aquestes ciutats va governar, mitjançant homes de confiança, les finques i les cases que tenia a diferents indrets (Calaf, Esparreguera, Collbató i Caldetes, entre d'altres).

CONCLUSIÓ

Fins aquí hem refet les activitats dels Monfort, i molt especialment les d'Antoni Monfort, en el món de les novel·les arts gràfiques, on va destacar per la seva capacitat innovadora, que es va posar de manifest tant en la defensa que va fer de la lliure competència, com en la introducció de la tecnologia europea i en la seva millora, així com en la seva capacitat per aprofitar les oportunitats que brindava la pròspera economia catalana. Unes oportunitats derivades del creixent accés a l'escolarització, almenys per part de les elits, de la generalització de l'ús d'impresos per part d'empreses i particulars, de la necessitat d'oferir guies urbanes en un moment en què la Ciutat Comtal creixia i anava incorporant nous barris i carrers, del consum de làmines decoratives, etc. El desenvolupament econòmic, la proliferació de la nova classe burgesa, l'augment del consum d'articles d'ornamentació, llibres, etc., generaven noves demandes i obrien les portes a la fabricació d'articles fins aleshores escassos o inexistents. Una oportunitat que aquest calafi van saber aprofitar molt bé.

El nom d'Antoni Monfort i Miquel figura en diverses enciclopèdies i en alguns dels principals diccionaris biogràfics, que li reconeixen així les seves aportacions al naixent sector de les arts gràfiques a Catalunya i a Espanya. La professora Rosa M. Subirana el qualifica d'excel·lent gravador calcogràfic i en destaca tant la seva participació "*en el desarrollo de las técnicas litográficas en Cataluña*", com el seu "*espíritu innovador y especulativo en el campo de la litografía, (y) su activa participación en el sector*". També es lamenta del poc interès que la seva persona i la seva obra han generat fins ara. Esperem que aquest petit article contribueixi a reparar, encara que només sigui en part, aquesta situació i a difondre el nom i els treballs d'aquest insigne calafi.

Ca l'Indiano (Calaf). Aquesta masia va pertànyer als Monfort fins l'any 1953. Foto: P. Costa

ASSUMPTA MUSET I PONS (Collbató, 1957) és doctora en Història Moderna, professora d'Història Econòmica Mundial a la Fundació Universitària del Bages i màster de gestió d'institucions culturals. És autora de *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII: els traquiners i els negociants de Calaf i Copons* (1997) i *Una empresa sedera catalana del segle XVIII: Ignasi Parera i Cia de Manresa* (2002).